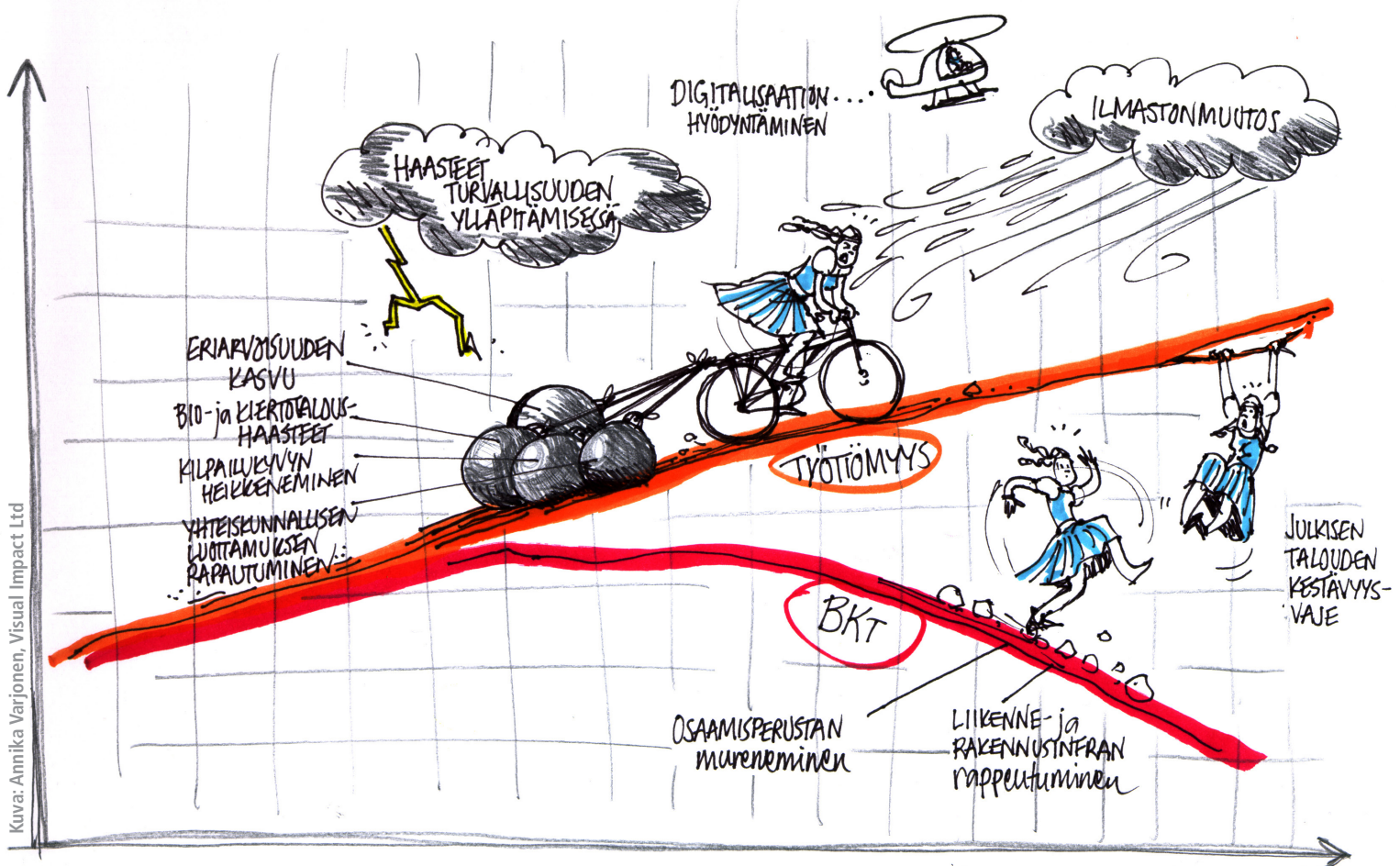

Suomen tilannekuva hallitusohjelmaneuvoitteluiden tueksi keväällä 2015

Ministeriöiden kansliapäälliköt
16.3.2015

Sisällys

Saatteeksi	5
1 Ulko- ja turvallisuuspolitiikka	6
2 EU-politiikka	8
3 Talouden tilannekuva	9
4 Kiperät ongelmat	10
1 Digitalisaation vähäinen hyödyntäminen.....	10
2 Eriarvoistumisen kasvu.....	11
3 Osaamisperustan mureneminen.....	12
4 Liikenteen infrastruktuurin ja rakennuskannan rappeutuminen.....	13
5 Bio- ja kiertotalouden vauhdittamisen vaikeus.....	14
6 Liian hidas ilmastonmuutoksen hillintä.....	15
7 Julkisen talouden kestävyys	16
8 Kilpailukyvyn heikkeneminen	17
9 Korkea työttömyys	19
10 Yhteiskunnallisen luottamuksen rapautuminen.....	20
11 Turvallisuuden ylläpitämisen vaikeutuminen.....	21
5 Hallitukselle uusi strategiamalli.....	22

Saatteeksi

Kulunut vaalikausi on ollut haasteellinen sekä pääministeri Kataisen että pääministeri Stubbin hallituksille. Suurin haaste on ollut toimintaympäristön muutos, Suomen kansantalouden erittäin vaikea tilanne sekä julkisen talouden kestävyysvaje. Yksityiskohtainen hallitusohjelma on vahvistanut siilomaista päätöksentekoa, ja nyt korostuukin tarve vahvistaa kokonaisvaltaista strategista otetta.

Kuluneen vuoden aikana virkamiestyönä valmisteltu ehdotus hallituksen uudesta strategiamallista on saanut laajaa kannatusta. Uusi hallitus päättää, ottaako se ehdotetun mallin käyttöön. Perustana on ajatus, että nykypäivänä ei ole mielekästä tehdä neljäksi vuodeksi kaiken kattavaa yksityiskohtaista ja hallituksen kädet sitovaa hallitusohjelmaa. Tarvitaan aiempaa strategisempi ja linjaavampi hallitusohjelma. Hallitusohjelman jälkeen laadittaisiin vuosittain tarkistettavat hallituksen toimintasuunnitelma ja julkisen talouden suunnitelma, jotka yksilöivät tarkemmin miten hallituksen strategiset tavoitteet saavutetaan. Toimintasuunnitelma ja julkisen talouden suunnitelma sovitetaan ajallisesti ja sisällöllisesti yhteen.

Tämä muistio on tarkoitettu tukemaan strategisen hallitusohjelman syntyä. Se on tuotettu ministeriöiden virkamiesten yhteistyönä ja sen tavoitteena on välittää eri puolueiden hallitusohjelmaneuvoittelijoille yhteinen tilannekuva Suomen haasteista tulevalle hallituskaudelle.

Muistio kattaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä EU-politiikan pääkohdat ja kertoo talouden tilannekuvan eli lähtökohdat seuraavalla hallituskaudella tehtäville päätöksille. Lisäksi muistiossa kuvataan virkamiesten nimeämät yksitoista kiperää ongelmaa. Muistion lopussa on lyhyt keräys uuden hallituksen strategiamallin suosituksista (ns. OHRA-hankkeen suositukset).

Kaikki kiperät ongelmat liittyvät ja vaikuttavat toisiinsa, esimerkiksi digitalisaation täysimääräinen hyödyntäminen on nostettu omaksi ongelmakseen, vaikka digitalisaatio on merkittävä tekijä ja ratkaisija monissa muissakin ongelmissa.

Kiperät ongelmat kuvataan tiiviisti: aluksi perustellaan ongelman ydin, sen jälkeen kuvataan tämän hetkinen tilanne sekä kotimaisesta että kansainvälisestä näkökulmasta ja sen jälkeen kerrotaan mitä ratkaisujen eväät voisivat olla. Monissa ongelmissa kyse on resursseista. Talouden tilanne huomioon ottaen on tärkeää osata uudelleen kohdentaa resursseja, mutta muuttaa myös nykyisiä toiminta-malleja ja asenteita ongelmien ratkaisuun.

Helsingissä

16.3.2015

Olli-Pekka Heinonen

[Signature]

Hannu Pakarinen

[Signature]
Uusi liitto

[Signature]

M. Katainen

Hannu Pakarinen

[Signature]

[Signature]
Timo Ahonen

[Signature]

1 Ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on jatkuvaa työtä Suomen kansainvälisen aseman, turvallisuuden ja hyvinvoinnin puolesta. Tehtävässä onnistuminen edellyttää turvallisuuspolitiikan, taloudellisten ulkosuhteiden ja kehityspolitiikan saumatonta yhteyttä. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on laaja-alaista kahdenvälistä ja monenkeskistä vaikuttamista, jonka keinot ulottuvat kriisinhallinnasta rauhanvälitykseen ja köyhyyden vähentämisestä vienninedistämiseen. Vahvistamalla kansainvälistä turvallisuutta, rauhaa, oikeudenmukaisuutta ja kestävästä kehitystä sekä edistämällä oikeusvaltiokäytännön kehitystä, demokratiaa, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa Suomi kantaa globaalia vastuutaan ja edistää omia tavoitteitaan.

Suomen kansainvälistä asemaa määrittävät ennen muuta eurooppalaisuus ja pohjoismaisuus. EU-jäsenyys on tärkeä osa Suomen identiteettiä: eurooppalaisuus ulottuu syvälle koko suomalaiseen yhteiskuntaan. EU on Suomen merkittävin kansainvälinen vaikutuskanava. Suomen on tärkeä jatkaa EU:n ulkoisen toimintakyvyn vahvistamista ja edistää unionin johdonmukaisuutta ja yhtenäisyyttä. Pohjoismaisuudessa Suomen kansainvälisen aseman vahvistajana on yhä käyttämätöntä potentiaalia. Maakuvatyön, kauppapolitiikan ja perinteisten pohjoismaisen yhteistyön alojen rinnalle on mahdollista luoda uusia yhteistyömuotoja kaikilla ulko- ja turvallisuuspolitiikan sektoreilla.

Vakautta tavoittelevan ulko- ja turvallisuuspolitiikan on pyrittävä jatkuvuuteen ja ennustettavuuteen. Toimintaympäristön muutoksiin ja lyhyen aikavälin uhkakuvien lisääntymiseen on reagoitava, **mutta ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on pidettävä huolta erilaisten aikajänteiden välisestä tasapainosta**. Kestävän kehityksen tavoitteiden ja ilmastonmuutoksen merkitys ei ole geopoliittisen tilanteen seurauksena vähentynyt. Suuret pitkän aikavälin haasteetkin edellyttävät välittömiä toimia, niitä on kyettävä käsittelemään yhtä aikaa lyhyen aikavälin kriisien kanssa.

Suomen on ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan luotava yhä tiiviimpää yhteyttä markkinoiden avaamisen ja globaalin kehityksen välille. Kehittyvien maiden nopea taloudellinen ja yhteiskunnallinen murros vaikuttaa koko kehityspolitiikan luonteeseen ja lisää yksityisen sektorin painoarvoa. Investointien, työpaikkojen, verotulojen ja hyvän hallinnon lisääntyessä kestävä ja eriarvoisuutta vähentävä kehitys on myös taloudellisesti kannattavaa kaikille osapuolille. Kehittyvien maiden modernisaatio luo myös uusia markkinoita suomalaisyrityksille. YK:n kestävä kehitys tavoitteiden ja ilmastopoliittisten toteuttamiseksi kehitysrahoituksessa on edelleen tavoiteltava 0,7 prosentin bruttokansantulo-osuutta ja ohjattava päästöoikeuksien huutokauppatulot kehitysyhteistyöhön ja ilmasto- ja ympäristörahoitukseen. Suomen kehityspolitiikan resurssit on tulevaisuudessa kohdistettava voimakkaammin kaikkein köyhimpien ja hauraimpien maiden olojen parantamiseen osana kokonaisvaltaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Globaalia hyvinvointia lisäävällä kehityspolitiikalla vahvistetaan sekä Suomen turvallisuutta että Suomen kansainvälistä asemaa.

Suomen kaltaiselle syvästi ulkomaankaupasta riippuvaiselle maalle avoin kansainvälinen yhteistyö on elinehto. EU:n yhteinen kauppapolitiikka luo jäsenmaiden taloudellisten ulkosuhteiden toimintaedellytykset. Lähitulevaisuudessa on tärkeintä vahvistaa WTO:n toimivuutta sekä vapaakauppaa EU:n transatlanttisten ja aasialaisten kumppanien kanssa. Avoimilla markkinoilla Suomen hyvinvoinnin takaamiseen tarvitaan ennen muuta pienten ja keskisuurten suomalaisyritysten kansainvälistymistä ja investointien saamista Suomeen. Tässä työssä Team Finland -verkosto on keskeisessä asemassa. Johdonmukaiset taloudelliset ulkosuhteet ja maakuvatyö vahvistavat Suomen kansainvälistä asemaa ja sen myötä Suomen turvallisuutta. Tarjolla olevia mahdollisuuksia on hyödynnettävä, uusia on aktiivisesti luotava.

Suomi korostaa kansainvälisen oikeuden merkitystä ja pitää kiinni Etäjissä yhteisesti sovituista periaatteista ja eurooppalaisista arvoista. **Heikentynyt turvallisuuspoliittinen tilanne EU:n itäisessä ja eteläisessä naapurustossa** heijastuu myös Suomen turvallisuuteen, jolle sääntöihin perustuvan kansainvälisen järjestelmän merkitys on keskeinen. Venäjä on toiminnallaan Ukrainassa rikkonut kansainvälistä oikeutta ja Euroopan turvallisuuden peruseriaatteita ja sen myötä horjuttanut koko Euroopan turvallisuusjärjestelmää.

Suomi on tuominnut Venäjän laittomat toimet. Suomi on ollut luomassa EU:n yhteistä politiikkaa ja seisoo sen takana. Venäjän haluttomuus yhteistyöhön vaikeuttaa myös Suomen kahdenvälistä Venäjä-suhdetta. Keskustelu-yhteys on silti säilytettävä tiiviinä. Suomen intressissä on pyrkiä jatkamaan kaikkea sitä yhteistyötä Venäjän kanssa, mikä vallitsevissa oloissa on mahdollista.

Suomen on kaikissa olosuhteissa jatkettava omasta puolustuskyvystään huolehtimista. Puolustuspolitiikan tavoitteena on ylläpitää toimintaympäristöön ja voimavaroihin suhteutettua kansallista puolustuskykyä, jonka tärkein tavoite on ehkäistä Suomen joutuminen painostuksen tai hyökkäyksen kohteeksi. Toimintaympäristön muutos asettaa kasvavia vaatimuksia puolustusvoimien valmiudelle. Puolustusvoimien koko on vuoden 2014 jälkeen minimitasolla. Materiaaliset suorituskykypuutteet on korjattava. Edessä ovat myös merkittävät päätökset ilma- ja merivoimien suorituskykyhankkeiden käynnistämisestä. Ulkomaantiedustelu ja tietoliikennetiedustelu ovat puolustuskyvyn näkökulmasta välttämättömiä. Tiedustelua koskevan lainsäädännön kehittämisen yhteydessä otetaan huomioon erityisesti oikeudellinen ja parlamentaarinen valvonta sekä perus- ja ihmisoikeutena turvattu luottamuksellisen viestin salaisuuden suoja.

Turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tavoitteisiin ei ole mahdollista päästä ilman monipuolista ja verkottunutta kansainvälistä yhteistyötä. Puolustusyhteistyö ja osallistuminen sotilaalliseen kriisinhallintaan vahvistavat Suomen puolustuskykyä ja sotilaallisten suorituskykyjen kehittämistä. Yhteistyö edesauttaa poliittisen tuen ja sotilaallisen sekä muun avun saantia tilanteessa, jossa Suomen voimavarat osoittautuisivat riittämättömiksi. Kansainvälisen puolustusyhteistyön kehittyessä on tärkeää, että mahdollisuuksien hyödyntämiselle on olemassa riittävä lainsäädännöllinen perusta. Itämeren alueen vakauden vahvistamisessa kahdenvälisen yhteistyön edistäminen Ruotsin kanssa operatiivisen toiminnan tasolle on erityisen tärkeää. EU-jäsenyys on alusta pitäen merkinnyt Suomelle kuulumista turvallisuusyhteisöön – tämän luonteen vahvistamiseen on jatkossakin pyrittävä. EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan aktiivinen kehittäminen ja osallistuminen kansainväliseen kriisinhallintaan palvelevat Suomen etua. Samalla jatketaan jo tiiviin Nato-kumppanuuden vahvistamista edelleen. Suomella on myös niin halutessaan mahdollisuus hakea Naton jäsenyyttä. Kahdenvälinen puolustusyhteistyö Yhdysvaltain kanssa on Suomelle tärkeää.

Uuden teknologian ja muuttuvien uhkakuvien myötä **sisäinen ja ulkoinen turvallisuus ovat yhä kiinteämmin yhteydessä toisiinsa.** Kokonaisturvallisuusajattelun merkitys korostuu erityisesti terrorismin kaltaisiin laaja-alaisiin turvallisuusuhkiin vastaamisessa. Hallitsemattomat muuttoliikkeet ovat yhtä aikaa turvallisuusuhka, humanitäärinen haaste ja ihmisoikeuskysymys. Kasvavien riskien edessä turvallisuus vaatii uudenlaista valmiutta ja varautumista koko yhteiskunnalta. Kansainvälinen yhteistyö ja operatiivinen toiminta ulkomailla ovat kiinteä osa kansallista sisäistä turvallisuutta. EU:ssa poliisi- ja pelastusyhteistyö, rajaturvallisuus sekä niihin liittyvä kansainvälinen toiminta ovat Suomea velvoittavia ja yhä tärkeämpi osa EU:n sisäistä turvallisuutta.

Suomen asema maailmassa ja kansainväliset yhteydet vaikuttavat kaikkiin hallinnonaloihin ja koko suomalaisen yhteiskuntaan. Riittävän kattava edustustoverkko on kansainvälisten suhteiden hoidossa ratkaisevan tärkeä väline. Joustava ja tarkoituksenmukainen läsnäolo maailmalla on tiedon ja vaikutusvallan lähde, joka lisää Suomen turvallisuutta ja mahdollistaa Suomen hyvinvointia tuloksekkaasti tukevan Team Finland -toiminnan. Suomen on ennakkoluulottomasti tutkittava mahdollisuuksia muuttaa edustustoverkkonsa painopisteitä paremmin vastaamaan sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteita että muuttuvaa kansainvälistä todellisuutta. Tarpeen vaatiessa on löydettävä valmiutta myös uusien edustustojen avaamiseen.

2 EU-politiikka

Suomen EU-politiikan tavoitteena on vaikuttaa tehokkaasti Euroopan unionissa sen kehittämiseksi. Unionin on edistettävä paremmin kansalaisten hyvinvointia, yritysten kilpailukykyä ja jäsenmaiden talouskasvua. EU:n on myös vahvistettava ulkoisesti ja säilyttävä sisäisesti yhtenäisenä.

Eurooppalaisten yritysten **heikko kilpailukyky, hidas talouskasvu ja korkea työttömyys** muodostavat koko unionin suurimman yhteisen ongelman, jonka voittaminen on Suomenkin EU-politiikan tärkein painopiste.

EU-tasolla on keskityttävä ennen kaikkea **sisämarkkinoiden ennakkoluulottomaan kehittämiseen**. Suurin potentiaali on palveluiden sisämarkkinoilla. **Henkilöiden vapaa liikkuvuus** on keskeinen unionin saavutus, joka tukee myös kasvu- ja työllisyystavoitteita.

Unionissa on luotava edellytykset eurooppalaisen **teollisuuden kilpailukyvyyn vahvistumiselle sekä korkean arvonlisän tehtäviin** suuntautuvalla teollisella rakennemuutoksella. Siksi on tärkeää panostaa digitaalisten sisämarkkinoiden ja digitaalisen talouden, biotalouden ja cleantechin edistämiseen myös EU-tason toimin.

Unionin yksinomaiseen toimivaltaan kuuluva **kauppapolitiikka** on merkittävä väline kasvun ja kilpailukyvyyn vahvistamiseksi. Erityisen tärkeää on saada aikaan EU–Yhdysvallat-vapaakauppasopimus.

Energiaunionin kehittämisen tavoitteena tulee olla kohtuuhintaisen ja kestäväen energian saannin turvaaminen. EU:n kannalta on tärkeää saada joulukuussa 2015 aikaan kattava kansainvälinen **ilmastosopimus**, joka ehkäisee ilmasto-
muutosta huomioiden samalla Euroopan kilpailukyvyyn.

Kaikkea EU-sääntelyä tulee arvioida kilpailukykyäkökulma huomioiden. Sääntelyn tulee olla tarkoituksenmukaista, yksinkertaisempaa ja kevyempää. Sen tulee olla teknologianeutraalia ja uudet innovatiiviset liiketoimintamahdollisuudet mahdollistavaa. Suomessa on panostettava **EU-säädösesitysten vaikutusarvioinnin kehittämiseen**.

Yksi talouskasvun pullonkaula EU:ssa on pk-yritysten rahoituksen saanti. **Pääomamarkkinaunionia** kehittämällä tulee monipuolistaa Euroopan pankkikeskeisiä pääomamarkkinoita ja helpottaa rahoituksen saamista myös jäsenmaiden rajojen yli.

Jäsenmaiden talouden vakaus on perusta kasvulle. Unionin kykyä reagoida talouden häiriöihin on kehitetty merkittävästi rahoitus- ja velkakriisin seurauksena. Rahoitustukea velkakriisinä hoitamiseen tarvinneissa euromaissa, viimeisenä Kreikassa, keskeisintä on julkisen talouden tasapainottaminen ja rakenteiden uudistaminen. Jatkossa **talous- ja rahaliittoa** tulee vahvistaa toimeenpanemalla viime vuosina sovitut säännöt. Kilpailukyvyyn ja kasvun aikaansaamiseksi jäsenmaiden on välttämätöntä uudistaa rakenteitaan.

Eurooppalaisen integraation perustana tulee olla **yhteisten arvojen täysimääräinen kunnioittaminen ja oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen varmistaminen** koko unionissa.

3 Talouden tilannekuva

Kansainvälisen talouden lähtökohdat ovat epäyhtenäiset. Yhdysvaltojen talouden keskipitkänkin ajan kasvunäkymät arvioidaan kohtuullisen hyviksi. Kiinan kasvu vaimenee ja sen arvioidaan jäävän lähivuosien aikana alle totutun kasvuvauhdin. Sen sijaan Intian talous on kehittymässä aiempaa myönteisemmin. Venäjän talouden pidemmänkin ajan näkymät ovat heikot johtuen mm. pääomakannan hidas kasvu, työikäisen väestön supistuminen ja institutionaaliset ongelmat.

Euroalue kokonaisuutena on toistaiseksi toipunut hitaasti pitkään jatkuneesta taantumasta. Julkisten talouksien ongelmat rajoittavat kasvua keskipitkälläkin tähtäimellä. Euroalueen ongelmat eivät olekaan yksin suhdanneluonteisia. Tuottavuutta ja työllisyyttä parantavia rakenneuudistuksia olisi toteutettava etupainoisesti, sillä niiden vaikutukset reaalityönteiden välittyvät vasta viiveellä. Pankkien vakavaraisuus on parantanut, mutta riskipesäkkeiden purkaminen jatkuu ja se osaltaan rajoittaa kasvua.

Ennakkotietojen valossa bruttokansantuote supistui 0,1 % vuonna 2014. Samassa yhteydessä viime vuoden neljännesvuositilinpäiden kausitasoitettuja lukuja toisen ja kolmannen vuosineljänneksen kohdilta tarkennettiin alaspäin. Viime vuoden viimeisenä neljänneksenä kansantalous supistui 0,2 % edellisestä. On syytä huomata, että kausitasoitettujen lukujen mahdollisesti vielä muuttuvat tulevissa tilastojulkaisuissa ja siten kuva talouden tilasta voi vielä hieman tarkentua. Edellä mainituista teknisistä tekijöistä huolimatta on selvää, että Suomen kansantalous on erittäin vaikeassa tilanteessa. Talous on jo pidemmän aikaa supistunut ja nopeaa käännettä merkittävästi parempaan talouskehitykseen ei ole odotettavissa.

Kuluvana vuonna Suomen BKT:n arvioidaan yleisesti kasvavan vain maltillisesti. Vuoden 2014 viimeisen neljänneksen heikko kehitys alensi merkittävästi kasvuperimää tälle vuodelle. Odotettavissa on vain hyvin maltillista suhdanteiden paranemista. Tavaroiden ja palvelujen vienti lisääntyy tuontia enemmän ja nettoviennin kontribuutiosta muodostuu kasvua edesauttava tekijä. Yksityinen kulutus kasvaa tänä vuonna hyvin maltillisesti. Yksityisen kulutuksen kasvua rajoittavia tekijöitä on kuluttajien kokemana taloudellinen epävarmuus, ostovoiman heikko kehitys ja työmarkkinoiden tilanne. Toisaalta korkotaso on erittäin alhainen ja energian hinnan aleneminen tukee kotitalouksien kulutusmahdollisuuksia. Yksityiset investoinnit alenevat edelleen johtuen lähinnä rakennusinvestointien heikosta kehityksestä. Kone-, laite- ja T&K-investoinneissa sen sijaan on nähtävissä hienoista piristymistä. Infrastrukturi-investoinnit kasvattavat julkisia investointeja. Teollisuustuotannon laskun arvioidaan päättyvän ja kääntyvän neljän negatiivisen vuoden jälkeen hienoiseen kasvuun. Myös palvelutuotannon määrään arvioidaan lisääntyvän. Työmarkkinoiden tilanne pysyy edelleen haastavana. Työttömyysaste nousee tänä vuonna lähes yhdeksään prosenttiin. Työllisten määrä nousee hieman, mutta se johtuu suurimmalta osin ikääntyneen väestön työn tarjonnan lisääntymisestä. Työn tuottavuuden kehitys pysyy edelleen vaisuna. Inflaatio jää vain hieman nollan yläpuolelle ja siitä iso osa on veronkorotusten hintoja nostavaa vaikutusta.

Suomen talouden keskipitkän ajan näkymät arvioidaan myös vaisuiksi, vaikka investoinnit ovatkin elpymässä. Kotitalouksien ostovoiman kehitys on vaimeaa ja korkea työttömyys lisää kuluttajien kokemaa epävarmuutta. Viennin kasvu on jäämässä edelleen maailmankaupan kasvua heikommaksi ja siten markkinaosuuksien menettäminen jatkuu. Työmarkkinoilla pitkäaikaistyöttömien osuus on nousussa ja siten rakenteellinen työttömyys on edelleen yleistymässä. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan välillä ilmenevät kohtaanto-ongelmat ylläpitävät pitkäaikaistyöttömyyttä.

Kotimaiset riskit liittyvät edelleen reaalityönteiden kehitykseen. Tällä hetkellä näyttää siltä, että Suomen talouskasvu jää lyhyellä aikavälillä kilpailijamaita alhaisemmaksi. Reaalityönteiden suotuista kehityksestä on välttämätön ehto julkisen talouden tilan paranemiselle. Suomen lähivuosien talouskehitys ei itsessään tule merkittävästi kohentamaan julkisen talouden tilaa. Talouspoliittisen uskottavuuden kannalta sellaisilla rakenteellisilla uudistuksilla, joilla luodaan mahdollisuuksia avoimen sektorin tuotantopotentiaalin nostamiseen, on kiire. Avoimen sektorin kustannuskilpailukykyyn kannalta olennaisia ovat tuotantotehtävien hinnat ja niiden mahdollisimman kitkaton saatavuus. Verojärjestelmän kannustavuuteen ja työmarkkinoiden toiminnan tehokkuuteen vaikuttamisen tulisi olla edellä mainitustakin tekijöistä johtuen uudistusten kärkipäässä. Kansainvälisessä kilpailussa kustannusrakenteeseen liittyvät tekijät ovat merkittävässä asemassa markkinaosuuksista kilpailtaessa. Ikääntyvä väestö yhdistettynä työmarkkinoiden yhteensopivuusongelmaan tulee ilman rakenteellisia muutoksia muodostumaan kasvun esteeksi. Ennakoitavalla talouspolitiikalla ja uskottavan julkisen talouden haasteisiin vastaavan strategian määrätietoisella toimeenpanolla luodaan myös tulevaisuuden uskoa vaikeina aikoina.

4 Kiperät ongelmat

1 Digitalisaation vähäinen hyödyntäminen

ONGELMA

- Suomi ei kykene täysimääräisesti hyödyntämään digitaalisuutta talouden uudistamiseksi, kilpailukyyn kehittämiseksi ja hyvinvoinnin turvaamiseksi.
- Selkeä kokonaiskuva nykyisestä tilanteesta, julkishallinnon, elinkeinoelämän ja kansalaisten tarpeista sekä digitalisaation mahdollisuuksista puuttuu.
- Nykyinen säädöspohja ei tue teknologiaainnovaatioita ja digitaalista taloutta, vaan eräillä sektoreilla jopa estää digitaalisten palveluiden kehittymisen.
- Yleinen kehitystyö tapahtuu tarpeettoman usein irrallaan tarpeista ja toimintaympäristön (ml. lainsäädännön) muista vaatimuksista ja kehittämistyöstä, mikä vähentää saavutettavissa olevia hyötyjä ja toiminnan vaikuttavuutta.
- Sekä julkisella, yksityisellä että kolmannella sektorilla hyödynnetään liian vähän olemassa olevia tietovarantoja ja uusia tiedon analyysimenetelmiä. Lisäksi osaamista puuttuu uusilta teknologian aloilta.

TILANNEKUVA

- Selvitysten mukaan Suomen edellytykset digitalisaation hyödyntämiseen ovat kansainvälisesti vertailtuna huippuluokkaa. Käytännön hyödyntämisessä emme kuitenkaan ole kärkimaita. Digibarometri 2014:n perusteella Suomi jää 22 maan vertailussa hyödyntämisessä (käyttö) sijalle 7, yrityssektori peräti sijalle 17. Digibarometri 2015:n ennakkotietojen mukaan edellytykset ovat edelleen erinomaiset. Yritykset ovat parantaneet sijoitustaan, julkisella sektorilla digitalisaation käytössä on sen sijaan tipahdettu kauas kärjestä.
- Suomessa on kuitenkin vahvaa teknologiaosaamista, ketteriä yrityksiä ja huippuunsa trimmattu tuote- ja teknologiakehityksen tukijärjestelmä. Esimerkiksi terveysteknologian hyödyntämisessä Suomella on kaikki edellytykset nousta edelläkävijäksi, mutta tämä edellyttää oikeita markkinapuitteita sekä hyviä referenssejä.
- Digitaalisten palveluiden ja palvelualueiden kehittämiseen ja sisältöjen innovatiiviseen hyödyntämiseen liittyvä arvontuonti ei kanavoidu Suomeen vaan pääosin Euroopan ulkopuolelle erityisesti Yhdysvaltoihin. Euroopan digitaaliset sisämarkkinat ovat kehittyneet hitaasti, mikä on osaltaan vaikeuttanut digitaalisten palveluyritysten asemaa EU:n alueella, hidastanut niiden kansainvälistymistä ja heikentänyt täten kilpailukykyä.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Tuetaan tietomallien, teollisen internetin, automaation, paikkatiedon ja robotiikan hyödyntämismahdollisuuksia ja innovaatioita korkean osaamisen työpaikkojen ja uusien palveluiden kehittämiseksi.
- Vahvistetaan globaalien digitaalisten palveluiden ja arvonluonnin osaamista.
- Tuetaan uusien palveluiden ja toimintamallien kehittämistä ja syntymistä kokeiluilla ja uudistamalla tarpeen mukaan lainsäädäntöä.
- Vahvistetaan yksilöllisen lisensoinnin mekanismeja ja selvitetään mahdollisuudet sopimuslisenassin joustavammalle käytölle.
- Tehdään valtionhallinnon digitalisoimiseksi vaadittavat ratkaisut mm. luomalla perusteet (ml. lainsäädäntö) hyvälle tiedonhallinnalle ja -käsittelylle, tietojohdantiselle sekä sähköiselle asioinnille viranomaistoiminnassa, jatkamalla palveluväylän kehittämistä sekä organisoimalla julkisen hallinnon tietohallinnon johtaminen tehokkaalla tavalla.
- Vahvistetaan digitaalisen tiedon, erityisesti avoimen tiedon ja massatiedon hyödyntämismahdollisuuksia.
- Kilpailukyyn varmistamiseksi panostetaan kansainväliseen oikeudelliseen ja standardointiyhteistyöhön.
- Vaikutetaan Euroopan digitaalisten sisämarkkinoiden kehittymiseen, jotta jäsenmaiden digitaaliset palveluyritykset saisivat kasvuedellytyksiä EU:n sisällä.
- Varmistetaan digitaalisen infrastruktuurin kattavuus ja laatu.
- Edistetään tietoturva ja varmistetaan yksityisyyden suoja myös digitaalisessa toimintaympäristössä.
- Vahvistetaan kansalaisten osallistamista ja vuorovaikutusmahdollisuuksia.
- Arvioidaan digitaalisen kehityksen vaikutukset (esim. työn uudet muodot, vähittäiskaupan muutokset) ja hyödynnetään kehitystrendejä alueiden elinvoimaisuuden lisäämiseksi (liiketoiminnan ansaintalogiikan muutos).

2 Eriarvoistumisen kasvu

ONGELMA

- Eriarvoisuus ja syrjäytyminen aiheuttavat kansantaloudelle kustannuksia, kun puolestaan kansalaisten hyvinvointi, toimintakyky, terveys ja osallisuus vaikuttavat myönteisesti talouskasvun edellytyksiin ja menokehitykseen.
- Eriarvoistuminen sekä terveys- ja hyvinvointierot uhkaavat myönteistä yhteiskuntakehitystä. Huononevan taloudellisen tilanteen myötä työttömyys kasvaa ja sen seurauksena yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja syrjäytyminen lisääntyvät. Myös rikollisuus- ja turvattomuusongelmat voivat kasautua, vaikka rikollisuus kokonaisuutena ei olekaan lisääntynyt.
- Syrjäytyminen on ylisukupolvista; kouluttautumis- ja osallistumismallit sekä kokemus mahdollisuuksista vaikuttaa omaan elämään ja yhteiskuntaan siirtyvät sukupolvelta toiselle.
- Kun yhteiskunnallinen koheesio ja väestön yhdenvertaisuus heikkenevät, vähenee myös yhteiskunnan vakaus. Tällä on monia kerrannaisvaikutuksia (esim. taloudellisten investointien houkuttelevuus vaikeutuu).
- Maaseudulla on uhkana moninainen elämänehtojen heikkeneminen sekä palvelujen etäännyminen.
- Nopeasti eri elämänoilla kehittyvä digitalisaatio sisältää riskin kansalaisten eriarvoistumiselle.

TILANNEKUVA

- Eriarvoistuminen on voimakasta sosioekonomisten ryhmien, sukupuolten, valtaväestön ja vähemmistöjen sekä maantieteellisten alueiden välillä.
- Maahanmuuttajien tarvetta vastaavat palvelut edesauttavat maahanmuuttajien integroitumista ja työllistymistä sekä ehkäisevät syrjäytymistä, mutta palvelutarpeisiin ei vastata riittävästi. Kotoutumisen ohjausta ja koordinoitua tulisi kehittää.
- Isoissa kaupungeissa asuinalueiden väestörakenteen yksipuolistuminen johtaa sosiaaliseen eriytymiseen.
- Nykyiset politiikkatoimet eivät ole vähentäneet eriarvoistumista. Julkinen sektori voi jopa kasvattaa eriarvoisuutta, koska päätösten vaikutuksia eri väestöryhmiin ja näiden väliseen yhdenvertaisuuteen ei arvioida etukäteen.
- Vaikea taloustilanne heikentää edellytyksiä turvata palvelut yhdenvertaisesti. Erityisesti on vaikeaa turvata riittävät palvelut paljon ja monialaista tukea tarvitseville henkilöille sekä haja-asutusalueiden väestölle.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Työllisyysasteen nostaminen ja työssä olevien työhyvinvoinnin tukeminen ovat keskeinen keino vähentää kansalaisten eriarvoistumista ja samalla parantaa yhteiskuntapolitiittisten erityistoimenpiteiden toteuttamismahdollisuuksia.
- Koko väestön hyvinvointi, terveys ja osallisuus turvataan yhdenvertaisuutta edistävällä yhteiskuntapolitiikalla sekä yhä tiiviimmällä hallinnonalojen välisellä yhteistyöllä valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Tämä edellyttää yhteistyörakenteita ja -käytäntöjä kaikilla päätöksenteon tasoilla. Päätöksenteossa voidaan monilla ulottuvuuksilla huomioida hyvinvoinnin jakautuminen, josta löytyy esimerkkejä [täältä \[video\]](#).
- Ehkäistään koulutuksesta putoamista ja vahvistetaan työelämän mahdollisuuksia osallistaa kaikki työikäiset ja tukea hyvinvointia työssä. Osallistumismahdollisuuksia turvataan myös työelämän ulkopuolella oleville.
- Elinympäristöt voivat edistää hyvinvointia ja terveyttä (esim. viheralueet, yhteisöllisyyttä tukevat tilaratkaisut, liikuntamahdollisuudet), ja kaikille voidaan tarjota mahdollisuuksia osallisuutta vahvistavaan kulttuuri-, liikunta- ja harrastustoimintaan (esim. kulttuuripassi, lasten ja nuorten harrastamisen esteiden poistaminen).
- Haja-asutusalueiden eriarvoistumista voidaan vähentää paikkaperusteisella kehittämisellä (mm. ruokaketju), hyödyntämällä työn paikkasidonaisuuden vähenemistä sekä turvaamalla riittävät palvelut.
- Kaupungeissa eriytymistä estetään aktiivisella maa- ja asuntopolitiikalla, sosioekonomisesti tasapainoisten asuinalueiden suunnittelulla ja laajalla hallintorajat ylittävällä yhteistyöllä.
- Turvataan peruspalvelut ja niiden esteettömyys riippumatta asuinpaikasta tai asiakkaan resursseista. Kiinnitetään erityistä huomiota monialaista yhteistyötä vaativien palvelujen resursointiin ja asiakkaan omia voimavaroja voimaistavan työotteen kehittämiseen.
- Turvataan hyvät tietoliikenneyhteydet, digitaaliset kansalaistaidot ja digitaalisten palvelujen käyttömahdollisuudet kaikille kansalaisille ja koko maassa.
- Tuetaan paikallista rikoksantorjuntatyötä tavoitteena lisätä asuinalueiden turvallisuutta ja viihtyisyyttä sekä ehkäistä häiriökäyttäytymistä.

3 Osaamisperustan mureneminen

ONGELMA

- Viime vuosina suomalaisten osaamisperusta on osoittanut murenemisen merkkejä. Perusasteen päättävien oppilaiden oppimistulokset heikkenevät voimakkaasti, huomattavalla osalla aikuisväestöä on merkittäviä puutteita osaamisessa, väestön koulutustason nousu on pysähtymässä ja tieteen taso jäämässä jälkeen kilpailijamaista.
- Katso osaamis pohja murenee [täältä](#) [video]

TILANNEKUVA

- Suomi on ollut kärjessä lähes kaikissa merkittävimmissä osaamisen ja koulutuksen vertailuissa. Osaamisen taso ja sijoitukset ovat kuitenkin laskussa (PISA, yms.) Suurin ongelma on nuorten ikäluokkien perustaitojen merkittävä lasku, joka heikentää mahdollisuuksia rakentaa korkeaa osaamista. Suomi on menettämässä asemansa koulutuksen mallimaana.
- Suomen koulutusjärjestelmän keskeinen vahvuus on ollut tasa-arvoisuus. Oppilaiden ja koulujen väliset erot sekä tyttöjen ja poikien väliset erot osaamisessa ovat kasvaneet.
- Sosiaalisen taustan vaikutus oppimistuloksiin on kasvanut. Vanhempien koulutus ja ammatillinen asema, oppilaan sitoutuminen kouluun ja asenteet oppimiseen vaikuttavat aikaisempaa enemmän oppimistuloksiin.
- Suomen koulutusjärjestelmä ei onnistu kehittämään maahanmuuttajien osaamista. Maahanmuuttajien perustaidot ovat jopa kaksi kouluvuotta muiden oppilaiden taitoja heikkommat.
- Osaamisen pohjan pettämisen selittäviä tekijöitä on etsittävä sekä koulutuksesta että muusta yhteiskuntakehityksestä. Puutteet osallisuudessa, elämänhallinnassa ja hyvinvoinnissa ovat usein syitä heikkoon opiskelumotivaatioon ja koulutusuralla putoamiseen, mikä voi johtaa syrjäytymiseen eri elämänoilla.
- Myös osalla aikuisväestöstä on osaamisessaan merkittäviä puutteita. PIAAC-tutkimuksen mukaan etenkin ennen 1970-lukua syntyneissä on ryhmiä, joiden osaaminen ei riitä vakaan työuran luomiseen.
- Työmarkkinoilla toimii edelleen noin 300 000 aikuista, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa.
- Uusia oppimisympäristöjä, uutta pedagogiaa ja digitaalisuuden mahdollisuuksia on otettu käyttöön hitaasti ja epätasaisesti.
- Väestön koulutustason nousu Suomessa pysähtyy, mikä heikentää Suomen mahdollisuuksia luoda korkean lisäarvon työtehtäviä ja tarttua uuden kasvun mahdollisuuksiin.
- Merkittävistä panostuksista huolimatta Suomen tieteen taso ei nouse kilpailijamaiden tahdissa, huippuja on vähän ja korkeakoulujen osaamis pääoman hyödyntäminen riittämätöntä. Kilpailun koventuessa Suomen pääsy globaaleihin verkostoihin ja kyky houkuttaa maahamme asiantuntijoita, investointeja ja yrityksiä heikentyy.
- Digitalisaatio ja robotisaatio muuttavat työn organisointia, tuotantotapoja ja kansalaisten arkea. Työurat moninaistuvat. Ammatteja katoaa ja niiden tilalle syntyy uusia. Yksilöllinen ja yrittäjämainen työ lisääntyvät.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Koulutuksella on vahva vaikutus yksilön tulotasoon sekä kansantalouden kasvuun. Sen vuoksi korkealaatuisen opetuksen mahdollistava perusopetuksen resursointi on taattava tulevaisuudessa.
- Koulutuksellisesta tasa-arvosta on pidettävä kiinni. Vahvistetaan sosio-ekonomiselta taustaltaan ja oppimistuloksiltaan heikkojen koulujen positiivista diskriminointia taloudellisesti.
- Koulutussisältöjen jatkuva uudistaminen, oppimisympäristöjen ja pedagogiikan monimuotoistuminen ja koulutuksen saavutettavuuden parantaminen digitalisaation myötä. Osaamistarpeen (digitaalisyhteiskunnan avaintaidot) ennakoimista ja tutkimustietoa on hyödynnettävä nykyistä paremmin.
- Kaikille lapsille on turvattava oikeus ja mahdollisuus osallistua itsensä toteuttamista, osallisuutta ja opiskelumotivaatioita tukevaan kulttuuri- ja vapaa-ajantoimintaan.
- Työelämän ja koulutuksen yhteistyötä lisätään tutkinto- ja aikuiskoulutuksessa.
- Opettajakoulutuksen sekä opettajien ammatillisen kehittymisen sisältöjä ja rakenteita kehitetään toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi. Osaamiseen perustuvan kilpailuedun vahvistamiseksi korkeakoulujen tutkintorakennetta on uudistettava ja vahvistettava työelämän rinnalla tapahtuvaa kouluttautumista.
- Tulevaisuudessa on entistä tärkeämpää oppimaan oppiminen ja osaamisen jatkuva päivittäminen.
- Työn ja oppimisen vuorovaikutusta lisätään. Tutkimuksen kärkien vahvistamiseksi ja läpimurtojen mahdollistamiseksi tarvitaan uudenlaisia rahoitusvälineitä ja riskinoton sallivia instrumentteja.
- Digitalisaation vuoksi poistuvat ammatit ja ammattitaito korvataan uudella osaamisella ja digitalisaation aiheuttaman työttömyyden kasvuun pitää varautua (erityisesti toimihenkilöt julkisella sektorilla).

4 Liikenteen infrastruktuurin ja rakennuskannan rappeutuminen

ONGELMA

- Rakennusten suunnitelmallinen kiinteistön pito on ollut puutteellista ja sen vuoksi niihin on kerääntynyt korjaustarvetta. Laadukas ja käyttötarkoitustaan vastaava infrastruktuuri on elinkeinoelämän perusedellytys.
- Rakennusten korjaustarpeen ja palvelutarjonnan välille on syntynyt epätasapaino.
- Huono sisäilma, kosteus ja homeongelmat ja muut rakentamisen ja kiinteistönpidon laadun ongelmat aiheuttavat merkittäviä yksityis- ja kansantalouden kustannuksia, joita voitaisiin välttää hyvällä elinkaaren hallinnalla.
- Liikenneväylien heikentynyt kunto on aiheuttanut väylien ns. korjausvelan kasvamisen jo noin 2,4 miljardiin euroon ja velka lisääntyy vuosittain noin 100 milj. eurolla. Korjausvelalla tarkoitetaan sitä rahasummaa, joka tarvittaisiin väylien saattamiseksi nykytarpeita vastaavaan hyvään kuntoon. Korjausvelka on syntynyt pitkän aikavälin kuluessa. Keskeisin syy korjausvelan syntymiselle on ollut perusväyläpidon määrärahojen liian alhainen taso.
- Vesihuoltoverkostojen korjausvelka kasvaa ja rakenteellinen kunto rapautuu saneerausten laiminlyönnin vuoksi.

TILANNEKUVA

- Ihmiset oleskelevat 80–90 % ajastaan sisätiloissa, joten sisäilman laadulla on merkitystä.
- Rakennettu ympäristö vastaa noin kahta kolmasosaa Suomen kansallisvarallisuudesta. Rakennusten toimivuuden turvaamiseksi tulee niitä ylläpitää ja korjata suunnitelmallisesti. Ennakoivaan kunnossapitoon ei riittävästi panosteta. Syytä on monia. Tämä koskee niin julkisia kuin yksityisiä toimijoita.
- Rakennuskannassa on eri arvioiden mukaan arvioitu olevan n. 30–50 miljardin euron korjaustarve.
- Rakennusten toimivuutta ja käytettävyyttä, mutta myös asumismukavuutta ja -terveyttä parantaville korjaus- ja muutostöille on tarve, vastaavasti on tarve osaaville ja monitaitoisille palvelun tarjoajille.
- Rakennuskannan tehokas käyttö edellyttää lämmön ja veden sekä sähkönjakeluinfrastruktuurin, mutta myös tietoliikenneinfrastruktuurin tehokasta käyttöä ja kunnossapittoa. Rakennusten ja muun niihin liittyvän infrastruktuurin hoito ei ole tällä hetkellä riittävää.
- Liikenneväylien korjausvelasta keskeisellä liikenneverkolla on vajaat puolet, 1,0 miljardia, ja muilla väylillä 1,4 miljardia. Korjausvelan kasvu näkyy teiden ja ratojen kunnossa ja liikennöitävyydessä sekä kohonneina liikennöinti- ja kuljetuskustannuksina. Korjausvelka on lisääntynyt varsinkin päällystetyillä teillä, silloilla, ratapihoilla sekä sähkö- ja turvalaitteilla. Korjausvelan jatkaessa kasvuaan tarvittavat korjaukset tulevat huomattavasti nykyistä kalliimmiksi korjausvelan yltäessä väylien rakenteisiin saakka. Liikenteen digitalisaatio ja automaatio edellyttävät myös pohjaksi riittävän laadukkaita liikenne- ja viestintäverkkoja.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Organisoidaan liikenteen ja rakentamisen infrastruktuurien suunnittelu siten, että eri toimialat ja alueorganisaatiot tekevät yhteistyötä (MAL, MAEL sopimusten laajentaminen esimerkiksi). Huomioidaan ikääntymisen haasteet ja rakennuksen heterogeeninen käyttäjä rakenne korjausten yhteydessä.
- Luodaan osaava palveluntarjonta rakennetusta ympäristöstä huolehtimiseen ja rakennetun ympäristön toimintojen ylläpitämiseen. Tavoitteena on rakennetun ympäristön pitäminen teknisesti toimintakuntoisena, elinkelpoisena ja elinkeinoiltaan monipuolisena. Lisäksi vahvistetaan korjausneuvonnan verkostoa.
- Synnytetään kasvavaan korjaustarpeeseen vastaava, ammattitaitoinen korjauspalvelusektori. Kestävän korjauskulttuurin kehittämiseksi ei riitä kysynnän kasvattaminen, vaan korjaamiseen ja ylläpitoon tarvitaan myös osaavaa, monipuolista palveluntarjontaa, jonka kehittäminen ja ylläpitäminen on pitkäjänteinen prosessi.
- Hyödynnetään digitalisaatiota ja tietomallintamisen mahdollisuuksia kehittämistyössä.
- Lisätään perusväyläpidon rahoitusta ja kehitetään jatkuvasti väyläpidon toimintaa. Toiminnalla on pystytty saavuttamaan merkittäviä säästöjä, mutta akuuttia väyläpidon korjausvelkaa näillä keinoilla ei ratkaista. Parlamentaarinen korjausvelkatyöryhmä esitti 12/2014, että liikenneväylien korjausvelan kasvun pysäyttäminen ja vähentäminen edellyttää 200 milj. euron lisäystä perusväyläpidon vuosittaiseen rahoitukseen.
- Suunnataan julkisia investointeja elinkeinoelämää, ml metsäalaa palveleviin tieverkkoihin, rataväyliin sekä terminaaleihin. Parannetaan väyläverkoston ja terminaalien palvelukykyä, jotta voidaan turvata metsäalan kilpailukykyiset kuljetukset Suomessa ja vähentää toiminnan kausiluonteisuutta.
- Lisätään vesihuoltolaitosten talouden läpinäkyvyyttä ja taloudenpidon valvontaa niin, että laitokset kattavat maksuilla ylläpidon kustannukset.

5 Bio- ja kiertotalouden vauhdittamisen vaikeus

ONGELMA

- Globaalisti luonnonvaroja käytetään tuhlaavasti ja kestäättömästi aiheuttaen luonnon monimuotoisuuden vakavaa heikentymistä sekä veden, maaperän ja ilman laadun heikentymistä. Luonnon ja sen tuottamien hyötyjen eli ekosysteemipalveluiden taloudellista merkitystä ei tunnisteta.
- Luonnonvarojen niukkuus ja ylihyödyntäminen nostavat tulevaisuudessa raaka-aineiden hintoja globaalisti ja heikentävät niiden saatavuutta.
- Itämeren ja sisävesien rehevöitymistä ei ole saatu kuriin samalla kun neitseelliset fosforivarannot ovat hupenemassa ja kilpailu fosforista kiristyy.
- Talous ja tuotantoketjut ovat edelleen monilla aloilla lineaarisia; sivuvirtoja ei saada riittävästi tuottavaan käyttöön. Haasteena on myös arvon säilyttäminen; on vältettävä heikkolaatuista kierrätystä. Osa kiertotalouden arvoketjuista on globaaleja.
- Suomessa ei ole vielä täysin selkeää kuvaa kiertotalouden nykytilasta, kiertotalouden kytkennästä energia- ja ilmastotavoitteisiin sekä kiertotalouden ja biotalouden kytkennöistä toisiinsa.
- EU säännökset tuovat mahdollisuuksia mutta toisaalta myös uhkia kiertotaloudelle ja biotaloudelle.

TILANNEKUVA

- Kiertotaloudessa keskeinen periaate on resurssi- ja kustannustehokkuus, jätteen ja päästöjen määrän minimointi sekä käytettyjen resurssien kuten ravinteiden uudelleen käyttäminen arvoa tuottavalla tavalla. Kiertotalous tarjoaa Suomen taloudelle vähintäänkin 1,5–2,5 mrd. euron vuotuisen kasvupotentiaalin. Suomi on jo pitkällä kiertotalouden toteuttamisessa monella talouden sektorilla. Samalla kuitenkin tuotamme vuodessa noin 90 milj. tonnia jätettä, josta 54 % ei kierrätetä tai käytetä uudelleen millään tavoin.
- Biotalous lähtee liikkeelle uusiutuvien luonnonvarojen kestävästä hyödyntämisestä ja niihin liittyvistä palveluista. Uusiutuville luonnonvaroilla voidaan korvata uusiutumattomia ja tuottaa hyvinvointia tukevia palveluja. Kestävä biotalous on Suomelle suuri mahdollisuus. Suomen biotalouden tuotos on tällä hetkellä yli 60 mrd. euroa vuodessa.
- Vienti maailmalle yhä useammin edellyttää, että ratkaisut ovat resurssitehokkaita ja auttavat ympäristöongelmien ratkaisemisessa. Yhä useammin tavaroiden sijaan ostetaan palveluita ja tavaroiden käyttöoikeutta. Tässä Suomessa on vahvuuksia ja liiketoimintamahdollisuuksia.
- Suomi on tällä tiellä, yhteinen tahtotila on muodostumassa, mutta paljon on vielä tehtävää.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Mahdollistetaan luonnonvarojen suojelun ja kestävä käytön sekä biotalouden tuomat kasvumahdollisuudet kokonaisvaltaisella ja uudenlaisella suunnittelulla sekä toimijoiden yhteistyöllä.
- Vauhditetaan toimiala- ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä, kehitetään uutta teknologiaa sekä otetaan käyttöön uusia bio- ja kiertotalouden ratkaisuja, luodaan vahvoja näyttöjä kotimaassa.
- Suunnitellaan tuotteet kiertämään ottamalla huomioon elinkaaren aikaiset ympäristövaikutukset (ml. kemikaalit, materiaalien alkuperä, tuotannon ja käytön energiankulutus) sekä vähennetään jätteiden syntyä koko tuotanto- ja kulkuketjun aikana. Tuotteiden elinikää ja käytettävyyttä pidentävät palvelut ja liiketoimintamallit edistävät myös kiertotaloutta ja uutta liiketoimintaa.
- Hinnoitellaan ympäristöä kuormittavan toiminnan ulkoisvaikutukset, esim. saastumisen kustannukset kolmansille osapuolille.
- Tehdään hajautettuja ja alueellisia ratkaisuja, jotka hyödyntävät alueellisia vahvuuksia ja yhteistyötä.
- Tunnistetaan luonnon ja ekosysteemipalvelujen merkitys ja varmistetaan ekosysteemien toiminta sekä kestävä hyödyntäminen, josta tulee saada lisäarvoa työllisyydelle ja ympäristön tilaan.
- Tehdään käytännön esimerkkejä/pilotteja bio- ja kiertotaloudesta. Jotta pilotteja voitaisiin hyödyntää paremmin, niihin tulisi liittää laaja-alainen taloudellinen tarkastelu sekä oppivat verkostot joiden ytimessä tulisi olla erilaiset oppilaitokset.
- Toisen ja kolmannen sukupolven biopolttoaineiden käyttöön liikenteessä tarvitaan yhteisesti sovittuja, sitovia tavoitteita, jotta teollisuus ja palvelut uskaltaisivat investoida niihin ja niiden käyttö yleistyisi.
- Kierrätetään ravinteita tehokkaasti, ratkaisut siihen voivat olla suhteellisen yksinkertaisia ja jo käytettävissä, ja niiden käyttöä tulisi edistää (esimerkiksi lannan fraktiointi).

6 Liian hidas ilmastonmuutoksen hillintä

ONGELMA

- Maapalloa uhkaava ilmastonmuutos edellyttää samanaikaisesti kasvihuonekaasujen päästöjen vähentämistä maailmanlaajuisesti että varautumista ilmastonmuutoksen aiheuttamiin vaikutuksiin. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ja niihin liittyvät toimenpiteet heijastuvat koko yhteiskuntaan. Hiilineutraali yhteiskunta on erityinen haaste energiantuotannolle ja kulutukselle joiden osuus on 80 % Suomen kasvihuonekaasupäästöistä.
- Maataloudessa päästöjen vähentäminen on haastavaa ja kallista moniin muihin sektoreihin verrattuna, koska päästöt muodostuvat hajallaan olevista biologisista lähteistä. Merkittävä päästöjen vähennys tarkoittaisi kotimaan ruuan tuotannon supistamista ja siten vaikuttaisi haitallisesti globaaleihin päästöihin ja ruokaturvaan.
- Suomen ominaispiirteiden ja teollisuuden tuotantorakenteen vuoksi kotimaan kasvihuonekaasujen pienentämisestä aiheutuvat kustannukset kansantaloudelle saattavat olla mittavat, varsinkin jos energiaintensiivisen teollisuuden päästöjen vähentämisen kannalta keskeisimmät teknologiat eivät edisty toivotulla tavalla eikä osaa päästövähennyksistä voida toteuttaa esimerkiksi päästökaupalla Suomen ulkopuolella. Energiaa paljon kuluttavan teollisuuden kilpailutilanteeseen vaikuttaa se miten tärkeimmät EU:n ulkopuoliset kilpailijamaat sitoutuvat kasvihuonekaasujen vähentämiseen. Jos Cleantechin ja biotalouden mahdollisuuksia ei pystytä hyödyntämään, vähähiilisyys kansantaloudelliset kustannukset kasvavat.

TILANNEKUVA

- EU:n 2030 ilmasto- ja energiapaketin kansallinen toimeenpano täytyy valmistella jo hyvissä ajoin ennen vuotta 2020.
- Joulukuussa 2015 on tarkoitus sopia uudesta maailmanlaajuisesta ilmastopöytäkirjasta. Päästövähennystavoitteet eivät ennakoarvion perusteella näytä riittäviltä, että lämpeneminen pysyisi asetetun kahden asteen tavoitteen rajoissa.
- EU antaa alustavan kontribuutionsa sopimukseen maaliskuussa 2015. Se perustuu 10/2014 Eurooppa-neuvoston päätöksiin EU:n 2030-paketista. Tarkemmat määrittelyt ja toimeenpano, ml. Suomea koskevat yksityiskohdat, vaativat uusia merkittäviä EU päätöksiä lähivuosina.
- Jos Suomen ja EU:n kilpailijamailla olisi päästövähennystoimista aiheutuvaa kustannusrasitusta Suomen tapaan, niin kustannukset Suomelle jäisivät pienemmiksi. Kotimaan päästövähennystavoitteen kustannukset syntyvät lähinnä energian tuotannon, käytettyjen raaka-aineiden ja liikenteen kustannusten noususta.
- Parlamentaarisen komitean valmisteleva Energia- ja ilmastotietokartta 2050 toimii strategisen tason ohjeena kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa.
- Hiilineutraalin yhteiskunnan rakentaminen edellyttää merkittäviä toimia yhteiskunnan kaikilla tasoilla (valtio, alueet, kunnat, yritykset, kuluttajat) ja sektoreilla; erityisesti energiantuotannossa ja -kulutuksessa, liikenteessä, rakentamisessa, asumisessa ja alueiden käytössä sekä maataloudessa. Metsät ovat merkittävä hiilinielu.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Suomi edistää aktiivisesti kansainvälisen ilmastopöytäkirjan aikaansaamista vuonna 2015 ja EU:n energia- ja ilmastopolitiikan muodostamista.
- Kattava ja kunnianhimoinen kansainvälinen ilmastopöytäkirja sekä pienentää kustannuksia energiavaltaiselle teollisuudelle että luo markkinoita vähähiiliteknologioille.
- Lisätään ilmastopolitiikan suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä sekä parannetaan ilmastopolitiikan valmistelun avoimuutta.
- Komission tiedonannossa esitetään, että jäsenvaltiot valmistelevat EU:n 2030 ilmasto- ja energiapaketin mukaisen energijärjestelmää koskevan kansallisen suunnitelman, Päästöjen vähentämisen ohella huomioidaan uudet liiketoimintamahdollisuudet, hyvinvoinnin ja kilpailukykyyn turvaaminen, huoltovarmuus ja kestävyys.
- Hyödynnetään energiatehokkuuspotentiaalia kaikissa yhteiskunnan toiminnoissa, erityisesti asumisessa, rakentamisessa ja liikenteessä. Kestävän kotimaisen uusiutuvan energian osuutta lisätään edelleen vuoden 2020 jälkeen sähkön ja lämmön tuotannossa sekä liikenteessä.
- Panostetaan liikenteen vaihtoehtoihin polttoaineisiin ja liikennejärjestelmää tehostavaan digitalisaatioon.
- Suomen talouden uudistaminen, päästöjen vähentäminen ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen nivotaan yhteen. Panostetaan erityisesti aloihin, joissa on riittävä kotimainen osaaminen, saavutettavissa oleva kansainvälinen markkina ja joissa voidaan kustannustehokkaasti järjestää demonstraatioympäristö kotimarkkinoille.
- Jatketaan edelläkävijänä, jotta yhteiskunnallamme on kyky hallita ilmastonmuutokseen liittyvät riskit ja sopeutua ilmastossa tapahtuviin muutoksiin.

7 Julkisen talouden kestävyys

ONGELMA

- Ikärakenteen muutos johtaa
 - julkisen talouden kestävyysvajeeseen ja
 - velan hallitsemattomaan kasvuun,
 - josta seuraa tarve julkisen sektorin tarjoamien etuuksien heikentämiseen ja/tai
 - kokonaisveroasteen kiristämiseen.
- Julkisen talouden rahoitus lepää kestäväällä pohjalla, jos ikärakenteen muutoksen aiheuttamat menot kyetään rahoittamaan ilman,
 - että velka nousee hallitsemattomasti,
 - etuudet pysyvät nykyisellään ja
 - kokonaisveroaste pysyy nykyisellään.
- Kuntatalous on rakenteellisesti alijäämäinen ja kuntien velkaantuminen jatkuu nopeana.

TILANNEKUVA

- Väestön ikääntyminen lisää julkisia menoja 4½ prosenttiyksikköä suhteessa BKT:een vuosien 2012 ja 2060 välisenä aikana
 - Julkinen talous paitsi pysyy lähivuodet alijäämäisenä, alijäämä myös kasvaa.
 - Julkinen velka kääntyy kiihtyvälle uralle, ja ylittää 100 % BKT:sta 2030 ja 200 % BKT:sta 2050-luvulla.
 - VM:n syksyn 2014 arvion mukaan Suomen kestävyysvaje on noin 4 % BKT:sta.
 - Eläkeratkaisun vaikutukset voivat pienentää kestävyysvajetta noin 1 prosenttiyksikön, mutta toisaalta talouden näkymät ovat heikentyneet syksyn jälkeen.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Kestävyysvajeen korjaaminen vaatii, että suomalaisten täytyy muuttaa odotuksiaan, valintojaan ja käyttäytymistään
 - Julkisen talouden tuottavuus- ja vaikuttavuuskehitys on käännettävä myönteiselle uralle.
 - Kansalaisten kannusteet täytyy saattaa paremmin sopusointuun hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen turvaamisen kanssa.
 - Parempi terveys ja toimintakyky pidentää työuria, parantaa työn tuottavuutta ja hillitsee palvelumenojen kasvua.
- Korkeampi työpanos kasvattaa BKT:tta ja vähentää julkisia menoja
 - Toimet, jotka pidentävät työuria alusta, keskeltä ja lopusta.
 - Toimet, jotka lisäävät työvoiman tarjontaa tai alentavat työttömyyttä.
- Korkeampi tuottavuus kasvattaa BKT:tta
 - Toimet, jotka edesauttavat innovaatioita, markkinoille tuloa ja kilpailua.
 - Poistetaan tai kevennetään sääntelyä, joka estää tai hidastaa työvoiman palkkausta, yritysten kasvua, markkinoille tuloa tai sieltä poistumista taikka tuottaa lisää kustannuksia.
- Välittömät sopeutustoimet
 - Menoleikkaukset ja veronkorotukset.
 - Sosiaalivakuutusjärjestelmän uudistaminen.
 - Paremmat kannusteet jatkaa työuria.
- Eläkerahastoille paremmat mahdollisuudet etsiä tuottoa.
- Kuntatalouden tasapainottaminen vaatii tehtävien ja velvoitteiden vähentämistä.
- Esimerkkejä korjaavista mahdollisuuksista vaikutus kestävyysvajeeseen
 - Yleinen tuottavuus kasvaa 0,5 %-yksikköä nopeammin -0,6 %-yks.
 - Julkisten palveluiden tuottavuus kasvaa 0,25 %-yks. nopeammin -0,7 %-yks.
 - Työllisyys kohenee 35 000 hlöä v. 2025 mennessä -0,4 %-yks.
 - Sopeutetaan julkista taloutta 1 % BKT:sta 2018 mennessä -1,0 %-yks.
 - Keskim. työurat pitenevät loppupäästä 1 v. -0,7 %-yks.
 - Eläkerahastot lisäävät osakeriskiä, keskim. tuotto +0,5 %-yks. -1,0 %-yks.
 - Terveystalouden säästöt olisivat noin 1,5–2 miljardia euroa (15 % terveydenhuollon menoista), jos sosioekonomiset terveyserot saataisiin poistettua.

8 Kilpailukyvyyn heikkeneminen

ONGELMA

- Kilpailukyvyllä on kansainvälisistä yhteyksistään riippuvaisen Suomen taloudelle erityisen suuri merkitys. Kun viennin BKT-osuus on noin 40 prosenttia, heijastuu ulkomaankaupan tila välittömästi kykyyn vastata muihinkin kiperiin ongelmiin. Ulospäin suuntautuvat vienti ja yritysten kansainvälistyminen tarvitsevat rinnalleen myös virtauksia sisäänpäin: kilpailukyky vaatii jatkossa yhä enemmän investointien ja osaamisen houkuttelua Suomeen. Kilpailukyvyyn ongelmat liittyvät molempiin suuntiin.
- Kotimarkkinoiden merkitystä vientiyritysten kilpailukyvyyn kasvualustana ei ole ymmärretty riittävästi.
- Suomen oman talouden rakenteet eivät ole uudistuneet ja investoinnit painottuvat monia maita enemmän rakentamiseen.
- Digitalisoitumisen antamia mahdollisuuksia toimintatapojen muuttamiseen ei ole hyödynnetty tarpeeksi. Pienillä yrityksillä ei ole tarvittavia kannusteita kasvaa, keskisuuria yrityksiä on vähän ja yrittäjäkentän vakiintuneet toimijat ovat haluttomia kasvun edellyttämään riskinottoon.
- Osaamiseen perustuva kilpailuetumme on katoamassa. Aineettoman arvonluonnin ja luovien alojen lisääntyvä merkitys kilpailukyvyllä ja talouden kasvulle on tunnustettu, mutta niiden potentiaalin hyödyntäminen on puutteellista.
- Ongelmia on sekä innovaatio- että rahoituspuolella. Suomalaisyrietykset eivät ole onnistuneet kääntämään globaaleja ongelmia suuren volyymin markkinapotentiaaliksi.
- Suomen kaupungistumiskehitys jatkuu edelleen voimakkaana muihin eurooppalaisiin maihin verrattuna. Kaupungistumisen hyötyjä kilpailukyvyyn ja tuottavuuden kasvun edistämiseksi ei ole hyödynnetty optimaalisesti.

TILANNEKUVA

- Suomen vienti romahti finanssikriisissä, minkä jälkeen vientikehitys on jäänyt selvästi maailmankaupan kasvusta. Perinteinen perusteollisuuden painottuva vienti menettää markkinoitaan taloustilanteen, investointilaman ja kehittyvien markkinoiden muutoksen vuoksi.
- Palveluviennin sekä kuluttajatuotteiden ja -palveluiden osuus Suomen viennistä on kilpailijamaihin verrattuna pieni. Palvelualojen rakennemuutoksesta saattaa tulla teollisuudessa koettuakin rajumpi, kun aiemmin suljetun talouden logiikalla toimineet palvelualat avautuvat digitalisoitumisen vauhdittamana kansainväliselle kilpailulle.
- Kun teollisuudesta poistuu "vanhaa työtä" ja kasvualoille syntyy "uutta työtä", siirtyy painopiste pysyväksi ja turvallisiksi koetusta matalahkon koulutustason työstä kohti tilapäistä ja epävarmaa korkean koulutustason työtä. Lisäksi syntyy "vanhaa työtä" muistuttavaa hoivatyön kaltaista palvelualojen työtä, jonka sisältö ja ansiotaso poikkeavat totutusta merkittävästi. Raja työsuhteen ja yrittäjyyden välillä hämärtyy kun palkkatyötä ulkoistetaan ja yrittäjäriski siirtyy työnantajalta yrittäjiksi "pakotetuille" työntekijöille. Lisäksi digitalisoituminen muuttaa työn tekemisen luonnetta kaikilla aloilla. Vaikka nämä muutokset ovat jo näkyvissä, perustuvat Suomen työmarkkinoiden pelisäännöt ja työelämän sääntely kuitenkin yhä "vanhan työn" ja sen edunvalvontatoiminnan intresseihin. "Uusi työ" edellyttäisi joustavampaa sääntelyä ja olennaisesti enemmän sekä yritys- että yksilötason valintavapauksia.
- Suomen kärjiksi identifioituihin aloihin liittyvä uusi yritystoiminta on vasta hajanaista. Sääntely ylläpitää vanhoja rakenteita eikä mahdollista kilpailua uusilla liiketoimintakonsepteilla.
- Yrittäjyyden ja yritysten kasvun edellytykset eivät ole kunnossa. Ongelmia on verotuksessa ja lupaprosessien jäykkyydessä, mutta myös yrittäjyyteen julkisuudessa liittyvässä kielteisessä ilmapiirissä. Luovan talouden osaajat ovat heikossa asemassa ja oleskelulupamenettelyt raskaita.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Talouskasvu syntyy yksityisellä sektorilla ja kansainvälinen kilpailukyky ensisijaisesti kotimarkkinoilla. Tuote- tai palvelukonseptilla on vaikea kansainvälistyä ilman kotimarkkinoilla testattua kilpailukykyä. Erityisen tärkeässä asemassa kilpailukyvyyn kannalta ovat pk-yritykset, niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Esimerkiksi biotalouden kasvu edellyttää sekä uusia innovaatioita, monimuotoista luontoa että maaseudun elinvoimaisuutta. Valtion roolina on toimia mahdollistajana ja uudistaa talouden rakenteita. Team Finland on keskeisessä asemassa pk-yritysten kansainvälistymisen ja kasvun tukemisessa sekä investointien ja matkailuvirtojen saamisessa Suomeen: tämä edellyttää Suomen kansainvälisen läsnäolon resurssien turvaamista. Mahdollisimman avoin ja vapaa kauppa on Suomelle jatkossakin ensiarvoisen tärkeää, mikä korostaa kauppapolitiikan merkitystä Suomen ulkosuhteissa. EU on tärkein instrumentti Suomen kauppapolitiittisten etujen ajamisessa.
- Kotimarkkinoiden kilpailullisuusohjelmalla on päästävä eroon kilpailunrajoituksista ja olemassa olevan toiminnan suosimisesta. Verotusta on kehitettävä yrittäjyyteen ja kasvuun kannustavaksi ja työllistämiseksi palkitsevaksi.
- Luovilla aloilla verotusjärjestelmää tulisi uudistaa mm. niin, että tekijänoikeustulojen tulouttaminen tekijän määräysvallassa olevalle yritykselle on mahdollista.

- Työelämän sääntelyn joustavuutta on parannettava ja työvoiman tarjontaa lisääviä ja liikkuvuutta edistäviä toimia voimistettava. Koko maassa on painotettava maankäytön, liikenteen, asumisen, elinkeinoelämän ja palveluiden optimaalista seudullista kehittämistä. Asuntomarkkinoiden toimivuutta kasvuseuduilla on parannettava ml. erityisesti riittävän ja kohtuuhintaisen asuntotarjonnan syntyminen kysyntäalueilla. Tarpeetonta sääntelyä on purettava ja investointien lupaprosesseja virtaviivaistettava. Sekä suorat yritystuet että verotuet tulisi suunnata talouden rakenteita uudistaviksi. Euroopan rakenne- ja investointirahastojen monipuolisten rahoitusmahdollisuuksien tehokasta käyttöä on parannettava.
- Sääntelyn on tuettava digitaalisten sisämarkkinoiden sopeuttamista globaaliin toimintaympäristöön, siten että digi-hyödykkeitä tarjoavat yritykset voivat on tähdätä suoraan globaaleille markkinoille.
- Suomeen tarvitaan lisää aloittain ja alueittain erikoistuvaa konseptointi-, markkinointi- ja palveluosaamista. Palvelujen käyttäjien osallistaminen mukaan suunnitteluun on tärkeää. On kehitettävä ymmärrystä siitä, miten internet-talouden hyödykkeiden arvosta mahdollisimman suuri osuus saataisiin jäämään Suomeen. Uusilla kasvun kärkialoilla korostuu tutkimustiedon merkitys ja sen hyödyntäminen uusien, kasvavassa määrin radikaalien innovaatioiden lähteenä. Korkeakoulujen ja oppilaitosten toimintaa on suunnattava uusien kasvun kärkien koulutukseen ja tutkimukseen ja perinteisten ventialojemme osaamisen tason nostoon. Osaamisen jatkuvasta uusintamisesta ja ylläpidosta pitäisi tulla kansalaisvelvollisuus.
- Suomi tarvitsee korkeasti koulutettuja ja muita osaavia maahanmuuttajia työmarkkinoiden toimivuuden varmistamiseksi ja kilpailukyvyn ylläpitämiseksi. Ulkomaisten investointien saaminen Suomeen edellyttää mahdollisuutta työntekijöiden ja yritysten avainhenkilöiden joustavaan liikkumiseen. Maahanmuuttohallintoa ja lupamenettelyjä on kehitettävä selkeämmiksi ja joustavammiksi.

9 Korkea työttömyys

ONGELMA

- Väestön ikääntyminen supistaa kotimaisen työvoiman tarjontaa, mikä osaltaan heikentää edellytyksiä työvoiman kysynnän elpymiselle.
- Alhainen työllisyysaste ja työttömyyden rakenteellistuminen heikentävät hyvinvointivaltion pohjaa.
- Pitkäkestoista työsuhteista pois joutuvien osaaminen ei vastaa uusien työpaikkojen osaamistarpeita, eikä heidän osaamistaan vastaavaa korvaavaa työtä toisaalta ole tarjolla.
- Työmarkkinoiden toimivuus heikkenee eli samaan aikaan on korkea työttömyyttä ja pulaa osaavasta työvoimasta.
- Suomessa ei ole toteutettu riittävästi rakenteellisia uudistuksia työmarkkinoiden toimivuuden parantamiseksi.

TILANNEKUVA

- Työttömyydestä aiheutuu merkittäviä kustannuksia yhteiskunnalle. Arvion mukaan yhden prosenttiyksikön alenema työttömyydessä tuottaisi valtiolle noin miljardin euron lisätulon valtiontalouteen. Jos työttömyysjaksot lyhentyisivät yhdellä päivällä, se tarkoittaisi 27 miljoonan euron lisäystä valtion talouteen.
- Työnantajien työllistämiskynnys kasvaa talouden epävarmuuden, työpaikkojen tarjoamiseen liittyvien insentiivien puuttumisen ja toisaalta työllistämiseen liittyvien epävarmuus- ja riskitekijöiden vuoksi. Lainsäädännön tulisi edistää työllistämistä mutta käytännössä se nostaa työllistämiskynnystä.
- Työmarkkinoiden rakennemuutos jatkuu voimakkaana, osaamistarpeet muuttuvat, ansaintamuodot monimuotoistuvat, työurat muotoutuvat "pätkittäisiksi" (palkkatyötä, yrittäjyyttä, itsensätyöllistämistä, opiskelua, työttömyyttä).
- Toimintaympäristön nopea muutostahti aiheuttaa vakavan kaksoishaasteen julkiselle työvoima- ja yrityspalvelulle (TE-palvelu): palvelujen tarve ja edellytykset yksilöllisille ja joustaville ratkaisuille kasvavat samalla kun resurssit niiden järjestämiseen niukentuvat. TE-palvelun palvelukyvyyn ylläpitäminen nykyisellä toimintamallilla on käynyt kestäättömäksi.
- Työlainsäädäntö on osin vanhentunut.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Suomen nykyinen työmarkkinamalli ei vastaa työmarkkinoiden ja työelämän muutoksia ja on kulkenut tiensä päähän. Työmarkkinoiden toimivuuden parantamiseksi ja työvoiman tarjonnan lisäämiseksi on toteutettava laaja-alainen työmarkkinoiden rakenneuudistus. On luotava uusi tasapaino työntekijän ja työnantajan oikeuksien ja velvollisuuksien välillä.
- Työllistämiskynnykseen vaikuttava lainsäädäntö tulisi arvioida ja ilmeiset kynnykset poistaa siitä huolimatta, että niistä ei synny konsensusta. Tällaisia ovat ainakin työvoiman käyttötapoihin liittyvät kysymykset (esim. määräaikaisten sopimusten käytön helpottaminen pitkäaikaistyöttömien työllistämiseksi, koeajan pidentäminen), yleissitovaa työehtosopimusta noudattavan työnantajan mahdollisuudet tehdä paikallisia sopimuksia, työsuhdeturvasäännösten toimivuus lyhyissä työsuhteissa/erikokoisissa yrityksissä, yhteistoimintalain soveltamisrajan nostaminen, työaikasääntelyn sitominen kiinteällä työpaikalla tehtävään työhön sekä kaupan aukioloaikoja ja siten työllistämismahdollisuuksia rajoittava sääntely.
- Työlainsäädännön vanhentuneet osat (ainakin työ- ja virkaehtosopimuksia sekä työriitojen sovittelua ja riidan ratkaisua koskeva sääntely sekä työaika- ja vuosilomalainsäädäntö sekä työvoiman käyttötapoja koskeva sääntely) on alistettava nykyaikaistamiselle ja kokonaisuudistuksille siten, että keskeisistä yksityiskohdista päätetään laaja-alaisen kokonaisuudistuksen osina mutta erillisen valmistelun perusteella eikä valmistelun ennakkoehtoina.
- Työttömyysturvaa ja aktiivista työvoimapolitiikkaa on tarpeen kehittää kokonaisuutena. Kehittämisen kohteeksi on otettava työttömyysturvan kesto ja taso, lisäpäiväoikeus, järjestelmän yksinkertaistaminen sekä toisaalta aktiivisen työvoimapolitiikan resurssointi ja vaikuttavuuden parantaminen mm. hyödyntämällä digitalisaation ja kumppanuuksien mahdollisuuksia palvelujen tuottamisessa.
- Ammatillista aikuiskoulutusta on kehitettävä kokonaisuutena yli hallinnonalarajojen. Rahoituksen tason väheneminen edellyttää aikuiskoulutustoimintojen nykyistä syvempää lomittumista ja mahdollisten päällekkäisyyksien karsimista.
- Työperusteisen maahanmuuton edistämiseksi nykyinen saatavuusharkinta on tarpeen arvioida uudelleen. Suomen vetovoimaisuutta asuin- ja työntekomaana on tarpeen edistää.
- Myös monet muut politiikkalohkot kuten perhe-, eläke-, asunto- ja veropolitiikka vaikuttavat keskeisesti työmarkkinoiden toimivuuteen, joten myös niiden kehittämisessä sekä työmarkkinaratkaisuihin on otettava huomioon vaikutukset työmarkkinoiden toimivuuteen.

10 Yhteiskunnallisen luottamuksen rapautuminen

ONGELMA

- Yhteiskunnallinen eriarvoistuminen, taloudellinen turvattomuus sekä näköalattomuus syövät luottamusta hallintoon ja toisiin ihmisiin.
- Säästötoimet ovat heikentäneet useiden keskeisten julkisten palveluiden tasoa mm. palveluiden saatavuutta tai johdaneet viivästyksiin. Kansalaisten turvallisuuden tunne heikkenee, jos apua ei ole tarvittaessa saatavilla.
- Äänestysaktiivisuuden lasku ja osallistumisen polarisoituminen on ongelma, jos osallistumisen määrä vaihtelee eri ryhmien välillä ja esim. nuoret tai maahanmuuttajataustaiset eivät löydä osallistumisen kanavia. Laittoman toiminnan riski kasvaa, jos kansalaiset eivät usko laillisen vaikuttamisen keinoihin (radikalisoituminen ja ääriliikkeet).
- Osallistumisen epätasa-arvoistuminen ilmenee myös muissa osallistumisen muodoissa ja sitoutuminen yhteiskuntaan heikkenee.
- Hallinnon jäykät rakenteet ja byrokraattinen kieli vaikeuttavat myös osallistumista. Isoja muutoksia ei voida toimeenpanna, jos päätökset eivät nauti kansalaisten luottamusta. Huonosti toimivat sähköiset palvelut vähentävät kansalaisten luottamusta hallintoon ylipäänsä. Jos kansalaiset eivät luota sähköisiin palveluihin, hallinto joutuu ylläpitämään päällekkäisiä palvelukanavia, mikä on kallista.

TILANNEKUVA

- Kansainvälisesti vertaillen Suomi sijoittuu korkealle luottamusta ja valtion toimintaa tarkastelevissa vertailuissa. OECD:n Governments at a Glance -selvityksen mukaan kansalaisten luottamus hallintoon on Suomessa edelleen OECD-maiden korkeimpia (60 %), mutta se on pudonnut viiden vuoden aikana 16 prosenttiyksikköä.
- Transparency Internationalin julkisen sektorin korruptoituneisuutta tarkastelevassa Corruption Perceptions Index 2014 -vertailussa Suomi sijoittui kolmanneksi. The Fund for Peace:n Fragile States Indexissä vuodelle 2014 Suomi oli maailman vähiten epäonnistunut valtio.
- Erilaisten vertailujen perusteella on ilmeistä, että jotakin meillä on osattu tehdä oikein. Tunne meko me vahvuu-temme?

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Julkiset palvelut kuten koulutus, hyvä hallinto, luotettava ja osaava virkamieskunta, poliisi, oikeuslaitos ja välttämättömän toimeentulon turva ovat yhteiskunnan toimivuuden kulmakiviä.
- Pidetään huolta valtion ydintehtävien hoitamisesta eli viranomaisten toimintakyvystä ja uskottavuudesta, hyvästä hallinnosta ja osaavasta virkamieskunnasta.
- Panostetaan kansalaisten turvallisuuden tunteen ylläpitämiseen: jokainen saa tarvittaessa varallisuudestaan, etnisestä taustastaan, kielestään tms. henkilöön liittyvästä syystä riippumatta pätevien turvallisuusviranomaisten apua sekä ratkaisun oikeudelliseen ongelmaansa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarvittaessa asiansa tuomioistuinten käsiteltäväksi ilman tarpeetonta viivästystä tai kohtuuttomia kustannuksia.
- Tuetaan yhdenvertaista osallistumista niin vaaleissa kuin muissakin osallistumisen muodoissa varmistamalla avoin, esteetön ja eri kieliryhmät huomioiva toimintatapa.
- Kansalaiset, yritykset ja kolmas sektori otetaan mukaan suunnittelemaan, kehittämään ja tuottamaan hallinnon palveluja. Hallinto viestii toiminnastaan avoimesti ja ymmärrettävällä kielellä. Kehitetään luotettavia ja toimivia sähköisen osallistumisen keinoja.
- Ihmisten välistä luottamusta ja solidaarisuutta vahvistetaan kehittämällä arkipäivän konfliktien hallintaan malleja, joilla tuetaan konfliktien varhaista tunnistamista, ennaltaehkäisemistä ja sovittelua lähiyhteisöissä. Ylläpidetään määrätietoisesti hyviä suhteita eri ryhmien (yhteiskuntaluokka, etniset ja uskonnolliset ryhmät, maalaiset, kaupunkilaiset yms.) välillä yhteiskunnassa.
- Lisätään luottamusta digitaalisessa toimintaympäristössä tapahtuvaan asiointiin ja palvelujen tarjontaan.

11 Turvallisuuden ylläpitämisen vaikeutuminen

ONGELMA

- Turvallisuuden ylläpitäminen on yhteiskunnan perustehtävä, joka vaikeutuu. Turvallisuuden resurssien jatkuva supistuminen on epäsuhdassa lisääntyvien ja monimutkaistuvien tehtävien, kansalaisten odotusten sekä toimintaympäristön muutoksen kanssa. Organisaatiot on supistettu minimitasolle, ydintehtävien toteutuminen vaarantuu eikä kaikkia välttämättömiäkään investointeja voida tehdä.
- Digitalisaatio synnyttää myönteisten seurausten lisäksi tietojärjestelmien ja tietojärjestelmäriippuvaisten systeemien haavoittuvuutta sekä verkkorikollisuutta ja -vakoilua. Kansalaisten näkökulmasta tulee kyetä varmistamaan samanlaisesti toisaalta perusoikeudet ja toisaalta rikoksilta ja vakoilulta suojattu verkkoympäristö.
- Sisäisen turvallisuuden viranomaistoimijoiden yhteistyötä haittaa priorisoinnista seuraava tehtävistä luopuminen. Ennaltaehkäisevän työn vähentyminen lisää rikosten ja onnettomuuksien määrää. Toimintavalmiusajat pitenevät edelleen kaikilla sektoreilla ja pitkistä käsittelyajoista koituu merkittäviä kustannuksia esimerkiksi kansainvälistä suojelua hakevien vastaanotossa. Myös maahanmuuton lupaprosessien ja vastaanoton kustannukset kasvavat.

TILANNEKUVA

- Onnistuneesti toteutetusta puolustusvoimauudistuksesta huolimatta puolustuskyky vastaa asetettuja tehtäviä ja vaatimuksia vain muutaman seuraavan vuoden ajan.
- Kansalaisten huoli poliisitoiminnan, sisäisen turvallisuuden ja rajaturvallisuuden tilasta on lisääntynyt. Poliisibarometrin 2014 mukaan poliisi on kuitenkin kansalaisten mielestä edelleen selvästi tärkein turvallisuustaho. Muuttunut toimintaympäristö haastaa uskottavan ja itsenäisen rajavalvonnan.
- Heikentynyt turvallisuuspoliittinen tilanne on tuonut Eurooppaan ilmiöitä, joita kuvataan hybridiuhkina tai – sotana. Ne aiheuttavat painetta, vahinkoa, epävarmuutta ja epävakautta kohteena olevaan maahan tai kansainväliseen organisaatioon. Keinot voivat olla sekä sotilaallisia että ei-sotilaallisia. Myös Suomessa esiintyy ilmiöitä, joita voidaan katsoa kuuluvan hybridiuhkakäsitteen piiriin.
- Väestö- ja aluerakenteen muutosten vaikutus palvelutarpeisiin ja palvelutason ylläpitämiseen korostuu. Sähkön ja muun infrastruktuurin (ml. ICT) keskinäisriippuvuus muodostaa perustan viranomaistoiminnalle.
- Puolustusvoimien suuret materiaali puutteet on ratkaistava alkavalla hallituskaudella. Puolustuskyvyn ja rajaturvallisuuden säilyttäminen edellyttävät 2020-luvulle saakka suorituskykyhankkeita.
- Hätäkeskustoiminnan palvelutason ylläpitäminen nykyisillä määrärahahehkeillä on vaikeaa ja vaikutus kohdistuu suoraan väestöön, pelastustoimen, poliisitoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen palvelutasoon.
- Suomessa, toisin kuin eräissä verrokimaissa, ei ole säädetty lailla tiedustelutoiminnasta.
- Kansalaisten perusoikeuksien merkitys avoimelle yhteiskunnalle ja turvallisuudelle on tunnistettu. Perusoikeuksien ja turvallisuuden yhteen sovittaminen edellyttää tarkkaa harkintaa.

RATKAISUJEN EVÄÄT

- Turvallisuusviranomaisten valmius- ja suorituskyky nostetaan turvallisuusympäristön asettamien vaatimusten tasolle ja resurssit turvataan. Kyse on turvallisuuden peruskivistä, joihin on aina kohdistunut vahvaa luottamusta niin kotikiin ulkomaillaakin. Tämä luottamus on säilytettävä.
- Turvallisuutta kehitetään siten, ettei se vaaranna avointa yhteiskuntaa ja perusoikeuksien kunnioittamista.
- Turvallisuusviranomaisia koskevan lainsäädännön olisi vastattava muuttuvan toimintaympäristön vaatimuksia. Tulisi harkita, että luotaisiin yhtäaikaista valmistelua sekä siviili että sotilastiedustelua koskeva säädösperusta ja kehitettäisiin viranomaisten toimivaltuuksia, ulkomaan henkilötiedusteluun, ulkomaan tietojärjestelmätiedusteluun. Lisäksi arvioidaan toimivaltuuksien tarve rajat ylittävän tietoliikenteeseen kohdistettavan tiedustelun osalta.
- Pelastustoimen rakenteita ja ohjausjärjestelmää kehitetään, ml. ensihoitopalvelujen tuottamisen turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (SOTE) huomioiden.
- Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden yhteiskunnallisen arvon tunnistaminen sekä viranomaistoiminnan edellyttämien strategisten tietojärjestelmähankkeiden toteutumisen varmistaminen Yhteiskunnan turvallisuusstrategia päivitetään huomioiden koko yhteiskuntaa koskeva riskikartoitus, turvallisuusympäristön muutokset sekä kyberturvallisuuden asettamat vaatimukset.
- Huomioidaan *Sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon resurssitarpeita arvioivan parlamentaarisen työryhmän* ehdotukset.
- Huomioidaan parlamentaarisen selvitysryhmän "*Puolustuksen pitkän aikavälin haasteet*" -raportin suositukset.
- Sisäisen turvallisuuden ja puolustuksen toimintakyky sekä valmius reagoida nopeasti turvallisuusympäristön muutokseen edellyttää kansainvälistä yhteistyötä ja verkottumista yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa.

5 Hallitukselle uusi strategiamalli

Valtion ohjausjärjestelmän kehittämishanke, ns. OHRA-hanke teki tammikuussa 2015 joukon seuraavaa hallituskautta koskevia suosituksia uudesta strategiamallista. Uudella toimintamallilla on tarkoitus varmistaa, että hallituksen tärkeinä pitämät asiat pystytään toteuttamaan.

Viimeaikaisista hallitusohjelmista on muodostunut yksityiskohtaisia toimenpidelisteja, jotka eivät anna riittävän selkeää kuvaa siitä, mitkä ovat hallituskauden tärkeimmät tavoitteet. Virkatyönä tehtävän valmistelun asiantuntemusta ei saada riittävästi käyttöön, jos keinot tavoitteiden toteuttamiseksi määritellään jo yksityiskohtaisesti hallitusohjelmaneuvotteluissa. Kun hallituksen keskeiset tavoitteet ovat selkeät ja prosessit ohjataan tukemaan näiden saavuttamista, saadaan voimavaroja ja voimaa haluttujen muutosten aikaansaamiseen.

OHRA-hanke on esittänyt seuraavia suosituksia:

Hallituksen strategia muodostuisi kahdessa vaiheessa: strategisen hallitusohjelman laadinta ja sitä täsmentävä hallituksen toimintasuunnitelmavaihe.

Hallitusohjelma tehdään uudella tavalla eduskuntavaalien jälkeen

- Hallitusohjelma on strateginen. Sen ydinsisältö on kolmesta viiteen keskeistä politiikkatavoitetta.
- Hallitusohjelma on linjaava. Siinä vältetään yksityiskohtaisten toimien määrittämistä.

Hallituksen toimintasuunnitelma kertoo, miten tavoitteet saavutetaan

- Hallituksen toimintasuunnitelman poliittisesti ohjattu valmistelu käynnistyy hallituksen aloittaessa. Toimintasuunnitelma yhteen sovitetaan julkisen talouden suunnitelman (JTS) valmistelun kanssa.
- Hallituksen valitsemille keskeisille politiikkatavoitteille ns. politiikkapaketeille (3–5) määritellään kullekin kuva lähtötilanteesta, voimavarat, toimenpiteet, niiden aikataulut ja vastuut sekä onnistumisen mittarit ja tietotarpeet.
- Poliitiikkapaketeille nimetään ministerityöryhmä, joka ohjaa sen toimeenpanoa. Muita ministerityöryhmiä asetettaisiin jatkossa vain poikkeustapauksissa.
- Hallituksen toimintasuunnitelmasta päätetään budjettiriihessä syksyn alussa yhdessä julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvioesityksen kanssa.
- Yhteen sovitettu toimintasuunnitelma ja julkisen talouden suunnitelma annetaan eduskunnalle selontekona alkusyksystä samaan aikaan kuin vuoden 2016 talousarvioehdotus.
- Valtioneuvoston erillisstrategioita vähennetään reilusti.
- Hallitus tarkistaa toimintasuunnitelmaa vuosittain kevätkaudella samaan aikaan julkisen talouden suunnitelman kanssa. Tarkistus annetaan eduskunnalle selontekona.

Lisätietoja: www.vn.fi/ohra